

DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ, NEREYE?¹

Ercan OKTAY²

Selime YILDIRIM³

Erdal BİLGİÇ⁴

Özet

Bu çalışma, 2000’li yıllarda kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) kamu yönetimi-
mindeki yerini konu etmektedir. KİT’in kamu yönetimi örgütlenmesinde yer
almasına rağmen, bu örgütlenmedeki eğreti duruşunun nedenleri gösteril-
meye çalışılmıştır. Bu alana ilişkin pek çok çalışma bulunmakla birlikte, çalış-
mada bu kuruluşlar sektör odaklı değil; genel anlamıyla ele alınmış ve kamu
yönetimindeki dönüşümle birlikte örgütsel bağlamda değerlendirilmiştir. Di-
ğer yandan ise KİT’e ilişkin çalışmaların özelleştirme çerçevesinden ilerlediği
görülmektedir. KİT, günümüz sosyo-ekonomik örgütlenmesine uygun görül-
mese de hala kamu yönetimi örgütlenmesinde yer alan tüzel bir kişilik olması
ve yakın dönemde KİT’e ilişkin tartışmaların sürmesi, bir kez daha bu örgütleri
gündeme getirmektedir. Çalışmanın tezi, KİT’in kamu yönetimindeki konumu-
nun, bu alanda yaşanan dönüşümle doğrudan ilgili olması ve dönüşümün va-
rış noktasının yönetsel merkezileşme olmasıdır. Çalışmada KİT’e ilişkin mev-
zuat, rapor, planlardan faydalanılmış ve özellikle yazılı basın başta olmak
üzere görüş ve demeçler dikkate alınmıştır.

¹ Bu çalışmanın özeti, 24-26 Ekim 2019 tarihinde “Kamu Yönetiminde Yapısal ve İşlevsel Dönüşüm” temasıyla Karaman’da düzenlenen Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu’nda (Kayfor17) özet bildiri olarak sunulmuş ve bildiri özetleri kitabında yayımlanmıştır.

² Prof.Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İ.İ.B.F., S.B.K.Y., ercanoktay@kmu.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-2399-9411

³ Arş.Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İ.İ.B.F., S.B.K.Y., selimeyildirim@kmu.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-0584-0618

⁴ Sorumlu Yazar, Arş.Gör.Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İ.İ.B.F., S.B.K.Y., erdalbilgic@kmu.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-9136-1693

Anahtar Kelimeler: Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Dönüşüm, Merkezileşme, Özelleştirme, Türkiye.

PUBLIC ECONOMIC ENTERPRISES DURING THE TRANSFORMATION PROCESS IN PUBLIC ADMINISTRATION, WHERE?

Abstract

This study focuses on the status of public economic enterprises (PEE) in public administration in the 2000s. From this point of view, the reasons of the make-shift status in this organization have been tried to be shown despite the fact that state economic enterprises take part in the public administration. Although there are many studies in this field, these organizations will not be analyzed sector-oriented, but will be discussed in general terms and evaluated in the organizational context with the transformation in public administration. On the other hand, it is seen that the studies on PEE are proceeding from the privatization framework. Even though public economic enterprises are not considered suitable for today's socio-economic organization, the fact that they are still a legal entity in the public administration and that the discussions about public economic enterprises continue in the recent period brings these organizations to the agenda once again. The thesis of the study is that the position of public economic enterprises in the public administration is directly related to the transformation in this field and the destination of the transformation is administrative centralization. In this study, legislation, reports and plans related to public economic enterprises have been utilized and opinions and statements, especially written press, have been taken into consideration.

Keywords: Public Economic Enterprises, Transformation, Centralization, Privatization, Turkey.

Giriş

Dünyada günümüzdeki anlamıyla 19. Yüzyılın ortasından itibaren görülmeye başlayan KİT, Türkiye'ye özgü kuruluşlar değildir. KİT'e benzeyen yapıların tarihi oldukça geriye gitmekle birlikte, ortaya çıkışları itibarıyla doğrudan devlete içkin örgütler olmadıkları kabul edilmektedir. Zaman içinde bu örgütlerin, devletle ilişkisi gündeme gelmiştir. Bu tarihten sonra, KİT ile devlet ilişkisinin oldukça bağımlı olduğu söylenilebilmektedir. Bununla birlikte, piyasa ile ilişkisi nedeniyle KİT dış etkilere açıktır.

Devletin ekonomik yaşamda bir yansıması olarak KİT, devlet ile toplum arasındaki ilişkide denge unsuru olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde “kamu işyerleri” ya da “devlet işyerleri” olarak anılan yapılar, Türkiye’de 1930’lu yıllarla birlikte benimsenen devletçi politikaların önemli bir aracı olmuştur. Kurulan KİT’in bir kamu kuruluşu olması dışında, toplumsal boyutu da vardır. Diğer bir deyişle, yönetsel ve siyasal boyutları ön planda tutulan KİT’in toplumdaki karşılığı da bir o kadar büyük olmuştur.

Türkiye’nin 1980’li yıllarla simgeleşen ekonomi politikalarından en çok etkilenen kamu kuruluşlarından biri KİT ve bağlı kurum ile kuruluşlar olmuştur. KİT’in kamu örgütlenmesi içinde kendine özgü yapısı ve devletçi dönemin simgesi olması, bu kanıyı güçlendirmiştir. Toplumsal hizmet ve mal üretimini üstlenen KİT’in birçok nedenle zarar etmesi, KİT’i kamu örgütlenmesinin istenmeyen çocuğu haline getirmiştir. Kamu yönetiminin karlılık esaslı değil; kamu yararı esaslı olduğunu savunan görüşler, KİT’in zarar dahi etse faaliyetlerine devam etmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Devletin ekonomik yaşamdan çekilmesini öneren görüşler ise KİT’in özelleştirmesi ya da lağvedilmesi tartışmasını yürütmektedir.

Çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Cumhuriyet döneminde KİT’in ilk çıktığı dönemden kamu yönetimi de dahil olmak üzere her alanda bütünlüklü dönüşüm getiren 2000’li yıllara kadar olan serüvenini anlatmaktadır. KİT’in Türkiye için neden gerekli olduğunu özetlemektedir. 1930’lu yıllardan itibaren KİT’in örgütsel yapısı ve dönemin sosyo-ekonomik koşulları da incelenmiştir. İkinci bölümde ise 2000’li yıllardan günümüze KİT’in dönüşümü ve kamu yönetimi örgütlenmesine etkileri ele alınmıştır. Özelleştirme tartışmaları, 1980’li yıllardan itibaren KİT için temel başlıktır. 2000’li yıllardaki gelişmeler ise birçok döneme ayrılmaktadır. KİT’in de etkilendiği bu gelişmeler, ayrı dönemler olarak ele alınmış ve son olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde KİT’in örgütlenme içinde yeri de tartışılmıştır.

Bunlarla birlikte, KİT’e 1980’li yıllardan itibaren gelen verimsizlik, hantallık eleştirileri, 2000’li yıllardaki durumunu nasıl etkilemiştir? Geçmişte özelleştirilen ve hızla özelleştirilmeye devam eden KİT’in kamu yönetimi içindeki konumuna ilişkin bir düzenleme yoluna gidilecek midir? Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin söz konusu koşullarda bir etkisi ya da etkileri olacak mıdır? KİT’in geleceği nedir ya da böyle bir gelecekten söz etmek mümkün müdür? Çalışma kapsamında bu soruların tümünün geniş şekilde yanıtlanması mümkün olmasa da bu soruların gündeme getirilmesi hedeflenmektedir.

1. Cumhuriyet'in Öz Evladı: 1930'lardan 2000'lere KİT

KİT, çeşitli mal ve hizmetleri üretmek için devlet tarafından kurulan; devletin çeşitli oranlarda ortaklık kurduğu ya da tümüne sahip olduğu kuruluşlardır (Karluk, 1994: 5). Dünyada bu kuruluşlar, “*kamu teşebbüsü*” ya da “*kamu girişimi*” olarak da adlandırılmaktadır (Giritli, 1998: 98).⁵ Devletin gelişen rollerin sonucu olarak ortaya çıkan KİT'in kamu örgütleri içindeki yeri zamanla farklılık göstermiştir. KİT'e benzer yapıların tarihin eski dönemlerinde itibaren var olduğunu savunan görüşler⁶ olduğu gibi, KİT'in bugünkü anlamını karşılayan örgütlerin kuruluşunun sonraki dönemlere gittiğini savunan görüşler de bulunmaktadır.⁷ Her koşulda devletin rollerinde ve birikim rejiminde görülen dönüşüm, KİT'in ortaya çıkmasında etkilidir. Örneğin, ABD'de 19. Yüzyılın sonlarına doğru yürütülen altyapı hizmetlerinden olan suya ilişkin işlerin yoğunlukla özel sektör tarafından üstlenilirken, 1924 yılına gelindiğinde devlet tarafından üstlenilen işlerin oranı %70'e yükselmiştir (Melosi, 2000'den akt. Mc Donald ve Ruters, 2014:241).

Türkiye'de KİT, hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları içinde yer almaktadır. KİT'in özel hukuk kurallarına tabi ve özerk yapılar olması, bu kuruluşların devlet örgütlenmesi içinde yer almasını engellemiştir. Kamu iktisadi kuruluşları ve iktisadi devlet teşekküllerinin genel olarak ifade edildiği KİT kavramının açık şekilde belirtilmesi, ilk kez 468

⁵ Giritli'nin bu ifadelerine ve yazındaki kabule rağmen kanımızca iki kavram ile KİT arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte, kavramların sıklıkla KİT ile aynı anlamı ifade eder şekilde kullanıldığı görülmektedir. Yeni bir tartışmaya gidilmeyerek KİT'in dünyada kamu teşebbüsü ya da kamu girişimi olarak adlandırılmasının sebepleri olduğu ve bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiği belirtilmekle yetinilecektir. Örneğin, yeni kamu işletmeciliği ile “kamu girişimi” arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Bkz.: Luc Bernier ve Taïeb Hafsi (2007), “The Changing Nature of Public Entrepreneurship”, *Public Administration Review*, May - June 2007, s.488. Kamu teşebbüsü de Türkiye'de kullanılan KİT kavramına daha yakın bir kavram olarak yazında yer almaktadır. Bkz.: John R. Nellis (1988), “Public Enterprises in Sub-Saharan Africa”, *Word Bank Discussion Papers*, Washington D.C.: The World Bank.

⁶ Acar Örnek'in bu konudaki görüşleri için bkz. Acar Örnek(1994), *Kamu Yönetimi*, İstanbul: Meram Yayıncılık, s. 163

⁷ Cumhuriyet öncesi dönemde devlet girişimciliğinin bir ürünü olarak da aktarılan KİT'e rastlamanın pek mümkün olmadığı iddia edilmiştir. Barış Övgün(2009), *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsü Olgusu*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Yayın No:; 18, s.21. Benzer görüşte olan Özmen ise Cumhuriyet öncesi savunma sanayi dışındaki KİT'e benzer kurumların yabancılar elinde olduğunu belirtmektedir. Selahattin Özmen (1987), *Türkiye'de ve Dünyada KİT'lerin Özelleştirilmesi*, İstanbul, s.47.

sayılı Kanun'un yayımlanması ile gerçekleşmiştir (Gözübüyük, 2007:166).⁸ Teşkilat içinde KİT'in farklı kategoriler içinde ele alındığını söylemek mümkündür. KİT'e "*iktisadi kamu kurumları*" içinde yer veren (Günday, 2013:539); yine KİT'i "*milli kamu kurumları*" içinde "*iktisadi kamu kurumları*" sınıfında ele alan (Gözler ve Kaplan, 2018: 120) gibi yaklaşımlar mevcuttur. KİT, kamu örgütlenmesi içinde ilgili kuruluşlar içinde yer almaktadır (Ayman Güler, 2013: 193).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında izlenen görece liberal politikaların ardından yabancıların tekelinde olan devlet işyerleri ve fabrikalar, Türkiye Cumhuriyeti'ne geçmiştir. Dönemin devletçi politikalarına uygun şekilde bu kuruluşların sayısı hızla artmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte "milli" bir ekonomi yaratma çabaları hız kazanmıştır. Bu çaba ise kapitalist sistemin içinde geliştirilmeye çalışılmıştır. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar ile yeni bir sisteme eklenmenin söz konusu olmayacağı açıkça ilan edilmiştir. Ulusal bağımsızlık tercihi, kapitalist ekonomi modeli ile desteklenecektir. Gerek dünya konjonktürü gerekse ülke içindeki gelişmeler liberal dönemin oldukça kısa sürmesine neden olmuştur. Boratav'ın (1982:2) deyişiyle, "*Türk burjuvazisinin sermaye birikiminin ve kapitalist gelişmenin en 'kolay', en elverişli yollarını arayışının hikayesi*" olan devletçiliğin bu ihtiyacı, önemli sektörlerde kurulan KİT ile büyük ölçüde karşılanmıştır. 1930'lu ve 1940'lı yılların kamu yönetiminde yer alan rasyonelleşme çalışmaları, KİT örgütlenmesini etkilemiştir.

Cumhuriyet dönemindeki ilk KİT, Sümerbank olarak kabul edilmiştir (DPT, 1963:82). Sümerbank (Kanun'daki hali ile Sumerbank) 03.06.1933 tarihinde kabul edilen 2262 sayılı Kanun⁹ ile kurulmuştur. Sümerbank'ın tüzel kişilik sahibi olduğu belirtilmiştir (madde 1). Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası lağvedilerek tüm mal ve görevleriyle Sümerbank'a geçmiştir (madde 3). 1938 yılında yayımlanan 3460 sayılı Kanun¹⁰ ise KİT'in kuruluş kanunu olmuştur. Bu kuruluşların sermayesi, tamamıyla devlete aittir (madde 1). Tüzel kişilikleri ile idari ve mali özerklikleri bulunmaktadır (madde 2). Teşkilat şeması ise "Umumi Heyet,

⁸468 sayılı "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" RG Tarih: 22.05.1964, RG Sayı: 11709. "*Ödenmiş sermayesinin yarısından fazlası kamu tüzel kişilerinince sağlanmış olan kurumlar ile bu kurumların ödenmiş sermayesinin yarısından fazlasını sağlamış oldukları diğer kurumlar...*" (madde 4).

⁹ 2262 sayılı "Sumerbank Kanunu", RG Tarih:11.06.1933, RG Sayı: 2424.

¹⁰ 3460 sayılı "Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretile Kurulan İktisadi Teşekküllerin Teşkilatı ile İdare ve Murakabeleri Hakkında Kanun", RG Tarih: 04.07.1938, RG Sayı: 3950.

Umumi Murakabe Heyeti, İdare Meclis, Umum Müdürlük” ten oluşmaktadır (madde 4). Sümerbank, Etibank, T.C. Ziraat Bankası, Denizbank, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu KİT olarak kabul edilmiştir (madde 50). Denetim konusunda yetkili olan Umumi Murakabe Heyeti’nin (Genel Denetim Kurulu), ön plana aldığı başlık ise *ekonomidir* (Övgün, 2009: 49). Bu dönemde kurulan KİT, Cumhuriyet’in kuruluşundan 1930’ların başına kadar olan ekonomi politikalarından devletin daha etkili olduğu bir döneme geçişi de temsil etmektedir (Boratav, 1982:114).

Tek parti dönemi, devletin korumacılığı ve üretim sektöründe ön planda olması sebebiyle şiddetle eleştirilmiştir. Bu eleştiri sadece dönemin muhaliflerinden değil, uluslararası aktörlerden de gelmiştir. 1946 yılında hazırlanan Thornburg Raporu’nda devletçiliğe son verilmesi ve Karabük Demir Çelik Fabrikası’nın devlet elinden çıkarılması gibi ifadeler yer almaktadır (Oran, 2001: 488’den akt. Övgün, 2009: 29). Demokrat Parti ise iktidara ve devletçilik politikalarına karşı şiddetli eleştirel bir tutum sergilemiştir. Bu tavrını uygulamaya dökmekte başarılı olamamış, KİT tasfiye edilmek bir yana daha da yaygınlaştırılmıştır. Demokrat Parti’nin liberal politikalara geçemeyip planlama, KİT gibi devletin piyasaya müdahale araçlarını kullanmasının birincil sebebi ekonomiktir. Dönemin koşulları itibariyle serbest piyasa ekonomisinin ilerlemesi ve devlet müdahalesi olmaksızın ekonomik başarının sağlanması mümkün görünmemektedir.

Fordist birikim rejiminin,¹¹ KİT’in yükselişinde payı olduğu görülmektedir. Bunun artan üretim ve tüketim ile yakın ilişkisi vardır (Boratav ve Türkcan,1993:185). KİT ile birlikte yaygınlaşan ve artan üretim ile istihdam olanakları, üretim örgütlenmesiyle uyum göstermektedir. Planlı dönem ise KİT’in ekonomide önemli rol oynadığı dönemdir: “1950 yılıyla başlayan otuz yıllık dönemi KİT’lerin hem nitelik hem de nicelik açılarından yaşamış olduğu çeşitlilik nedeniyle KİT’lerin gelişme dönemi olarak adlandırmak mümkündür.” (Övgün, 2009: 54). KİT’in sayısının artması, istihdam alanında da rolünün büyümesine neden olmuştur. Nitekim 1961 Anayasası’na bu durum yansımış ve KİT’de çalışanlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 1961 Anayasası’na göre, KİT’in yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar siyasi parti ve sendikalara üye olamazlar (madde 119). Ayrıca, KİT’de çalışanlar hizmet verirken siyasi sebeplerden ötürü vatandaşlar arasında ayırımında bulunamazlar. KİT’in artan ekonomik ve toplumsal

¹¹ Fordist birikim rejimi, dünyada 1929 Krizi sonrasında Keynesyen ekonomi politikaları ve refah devletleriyle desteklenen bir üretim sistemidir. Bu birikim rejimi, yaygın üretim-tüketimden beslenerek toplumsal ve ekonomik koşulları, vahşi kapitalizm çağından ehlileştirilmiş bir kapitalizm sürecine evirmiştir. Ahmet Alpay Dikmen (2015), *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan*, 3. Baskı, Ankara: NotaBene Yayınları, s.120-122.

etkileri, bu örgütleri kamu yönetiminde önemli bir yere koymaktadır. Bu sebeple, işleyişinin denetimi bir gereklilik olmuştur. KİT'in denetimi, TBMM tarafından kanunun gösterdiği şekilde yapılmaktadır (madde 127). 1960'lı yıllarla birlikte, KİT'in tanımının genişlediği görülmektedir. 1964 yılında yayımlanan 440 sayılı Kanun¹² ile birlikte, İDT açık şekilde tanımlanmıştır:

İktisadi Devlet Teşekkülleri; sermayelerinin yarısından fazlası tek başına veya birlikte Devlete (Genel ve katma bütçeli idarelere) ve İktisadi Devlet Teşekküllerine ait olup, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan ve kuruluş kanunlarında bu kanuna tabi olacakları belirtilen teşebbüslerdir.

Devlet ve teşekkül iştirakleri, Devlet ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin sermayelerinin yarısına veya daha azına sahip buldukları, özel hukuk hükümlerine göre kurulan ortaklıklardaki hisselerdir (madde 1).

İDT'de teşekkül ve müesseselerin yönetim biçiminin ayrıldığı görülmektedir. Müesseselerin, teşekküllere bağlı bir yönetim yapısı bulunmaktadır. İDT'nin içinde bulunan kurumlar, bu ilgiye göre hizmet yürütmektedir. Yine bu Kanun ile 1938 yılında çıkarılan 3460 sayılı temel kanun ve bu kuruluşlarda çalışan memurların maaşlarını düzenleyen iki yasa¹³ kaldırılmıştır.

1980'lere giden süreçte KİT'e ilişkin eleştiriler devam etmektedir. Bununla birlikte, KİT' den tümenden bir vazgeçiş olmadığı tespiti yapılmaktadır. 1977 Petrol Şoku ise tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Fordist birikim rejiminin yaşadığı sıkışmalar bu dönem ile açığa çıkmıştır. Esasen dönemin neo-liberal ekonomi politikalarının somutlaşması ile de yakından ilgisi vardır. “*Birinci kuşak reformlar*” olarak nitelenen (Konukman, 2020: 77) yeni dönem politikalarının önemli etkilerinden biri de özelleştirme. 1980'li yılların başından itibaren özelleştirmenin yasal ve kurumsal temeli oluşturulmuştur.

1980 ve sonrası dönemde ise Fordist sistemin yaşadığı krizin sonuçları gözlemlenebilmektedir. Kitlemel üretim, güvenceli istihdam, hiyerarşik yapılanmış örgütler sona ermiş; kendini yeni bir yapıya bırakmıştır. Post-fordizm ise yeni üretim örgütlenmesi ve birikim rejimini ifade eden

¹² 440 sayılı “İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler Hakkında Kanun”, RG Tarih: 21.03.1964, RG Sayı: 11662.

¹³ 4621 sayılı “Bankalar ve Devlet Müesseseleri Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülü hakkındaki 3659 sayılı Kanununun ban maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddelerin eklenmesine dair Kanun ile 3659 sayılı Barakalar ve Devlet Müesseseleri Memurlarının Aylıklarının Tevhit ve Teadülü hakkında Kanun.” RG Tarih: 21.07.1944, RG Sayı: 5762.

düşünce okullarının tümünü ifade etmektedir (Dikmen, 2015: 216). Bu dönüştürme, salt teknik bir noktaya işaret etmemektedir. Yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümün bir parçası olarak ele alınabilmektedir. 1980’li yıllarda yürütülen ekonomi politikalarının 24 Ocak Kararları ile beraber yeni bir yapılanmaya gittiği görülmektedir: “24 Ocak kararlarının temel amaçları kısa vadede ödemeler dengesini iyileştirerek ve enflasyonu düşürerek istikrar sağlamak, uzun vadede ise piyasaya daha fazla ağırlık veren ve dışa, özellikle de ihracata dayanan bir ekonomi yaratmaktır.” (Pamuk, 2014: 265). Dünyada da genel ekonomi politikalarının Washington Konsensüsü ile düzenlenmesi hedeflenmektedir (Bayramoğlu, 2010: 78). Böylesine büyük bir hedef için ise pek çok aktör bir araya gelmiştir. 1980’li yıllarda hakim olan küresel politikaların sürekli kılınması, ekonomi politikalarına yön veren IMF, Dünya Bankası gibi ulusüstü kuruluşlar ile dünya siyasetinin önemli aktörlerden olan ABD’nin Hazine Bakanlığı aracılığıyla yürütülen birtakım çalışmalarla gerçekleşmiştir (Wayenberge, 2009: 315 ve 318’den akt.: Güler,2020: 43). Bu dönüşümün devlet ve kamu yönetimine etkileri ise kaçınılmaz olmuştur:

Neo-liberal politikaların hızlı ve sorunsuz bir şekilde uygulanabilmesi için devlet aygıtında köklü bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Bu amaca yönelik olarak kullanılan temel mekanizma ise, iktidarın siyasal partilerden devlet aygıtına, devlet aygıtı içinde yasama ve yargıdan yürütmeye, yürütme içinde de yeni oluşturulan bir ekonomi bürokrasisine aktarılması olmuştur. Ancak devletin sadece dar bir bölümünün, yani yürütme içinde oluşturulan yeni bürokrasinin neoliberal politikaları savunması, devlet içinde özellikle yürütme ile yargı, hükümetler ile teknokratlar ve yerleşik bürokrasi ile yeni bürokrasi arasında yoğun çatışmalara neden olmuştur (Konukman, 2020: 79).

1980’li yıllar, yeniden yapılandırmayı mevcut düzenin araç ve yapıları ile gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bunun yasal karşılıkları hızla gündeme gelmiştir. 60 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK),¹⁴ 1983 yılında yayımlanmıştır. 2680 sayılı yetki kanunu¹⁵ KİT’in örgütlenmesine ilişkin ilkeler yer alırken “*hizmetin gerekliliği, ülke ekonomisine yararlılık, verimlilik ve kârlılık esasları*” (madde 3/g) ön plana çıkarılmıştır. 60 numaralı KHK ile İDT ve KİK ayrımı gündeme gelmiştir. Burada müessese, iştirak, bağlı ortaklık gibi yapılar da yer almaktadır. Verimlilik ilkesi ön plana aldığından, İDT, “*ticari esaslara*” (madde 2/a) uygun şekilde iş görmektedir. 1980’li yıllarla özdeşleştirilen yeni değer ve politikalar, etkisini

¹⁴ “İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, RG Tarih:20.05.1983, RG Sayı: 18052.

¹⁵ “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Düzenlenmesi ile İlgili Yetki Kanunu”, RG Tarih:19.06.1982, RG Sayı:17729.

açık şekilde göstermektedir. KİK ise “*kamu hizmeti niteliği*” ön plana çıkmaktadır (madde 2/b).

1983 yılında yayımlanan 2929 sayılı Kanun¹⁶ ile teşekküllerin yönetim kurulunun oluşmasında yeniden düzenlemeye gidilmiş; diğer maddeler ise 60 sayılı KHK ile benzer şekilde kabul edilmiştir. 233 sayılı KHK¹⁷ ile KİT günümüzdeki yapısına kavuşmuştur. 1980’li yıllarda yaşanan en büyük gelişmelerden biri, KİT’in kanunla kurulması hükmünü Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmasına taşıyan değişikliktir (Övgün, 2009: 161). Bu Kanun, KİT’in özelleştirilmesi konusunda atılan ilk adımlarından biridir. Özelleştirme politikasının toplumsal rızaya dayanması için pek çok argüman da kamuoyuna sunulmuştur (Boratay, 2015: 158). Zira, Türkiye’de özelleştirme başta olmak üzere neo-liberal politikaların benimsenmesinde büyük rol oynayan 24 Ocak Kararları’nın KİT konusundaki önerisi, söz konusu örgütlerin özelleştirilmesidir (Pamuk, 2014: 268). Bununla birlikte, özelleştirmenin amacı piyasanın ihtiyaç ve isteklerini sağlamak gibi basit bir nedendir. KİT’in zarar eden kamu örgütleri oldukları savı ile özelleştirme kararı güçlendirilmiştir. Özelleştirme, geniş çerçeveli bir kavram olduğundan kamu örgütlerinin özelleştirilmesinde birçok yöntem uygulanmıştır. Özelleştirmenin sonucunda ortaya çıkan tablo ile özelleştirilme sırasında vaat edilenler arasında büyük farklar bulunmaktadır. 1984 yılında yayımlanan 2983 sayılı Kanun¹⁸ ile düzenlemeler devam etmiştir. Bu Kanun ile birlikte, belirlenen KİK ve İDT’ye ilişkin gelir ortaklığı senedi ve hisse senedi çıkarılacaktır. Gelir ortaklığı senedi, kamu kurum ve kuruluşlarına ait altyapı tesisleri için de gündemdedir (madde 2). Bu işlemler Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu tarafından yürütülmektedir (madde 6)¹⁹. Bu tarihten itibaren gerçekleştirilen değişiklikler, KİT’in

¹⁶ 2929 sayılı “İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkında Kanun (İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkında 11.4.1983Tarihli ve 60 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Aynı Kararnamenin Geçici 6 ncı Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine İlişkin 21.7.1983 Tarihli ve 73 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun)” RG Tarih:22.10.1983, RG Sayı: 18199.

¹⁷ 233 sayılı “İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, RG Tarih: 18.06.1984, RG Sayı:18435.

¹⁸ 2983 sayılı “Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun”, RG Tarih: 17.03.1984, RG Sayı: 18344.

¹⁹ Bu Kurul’un bileşenleri ise şu şekildedir:

“Başbakanın veya görevlendireceği bir bakanın başkanlığında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu kurulmuştur. Bu Kurul, Başbakan tarafından seçilecek Devlet bakanları ile Maliye ve Gümrük, Bayındırlık ve İskân, Ulaştırma, Tarım Orman ve Köy İşleri, Sanayi ve Ticaret, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik

özelleştirilmesine ilişkin düzenlenmiş ve literatür ise özelleştirmeler üzerinden gelişmiştir. Nitekim 1986 yılında yayımlanan 3291 sayılı Kanun²⁰, KİT'in özelleştirilmesine ilişkin düzenlemeler getirmiştir. KİK'in özelleştirme kararı Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilirken, diğer kuruluşların özelleştirilmesi Kamu Ortaklığı Kurulu'na gerçekleştirilmektedir (madde 13).

1990 yılından itibaren özelleştirme faaliyetleri Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'na yürütülmüştür (Eryılmaz, 2014: 257). 1990'lı yılların KİT için krizlerle anılmasının nedenlerinden biri, 1989-1993 yıllarında KİT personelinin maliyetinin artmasıdır (Boratav, 2015: 178). 1994 yılında çıkarılan 4046 sayılı Kanun²¹ ise özelleştirme politikasının kurumsal bir şekilde ele alınacağını göstermektedir. Yapılan anayasal düzenlemelerin yanında, Kanun'da da geniş düzenlemelere yer verilmiştir. En önemli maddelerden biri, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasıdır (madde 1/B-a). Başkanlık, Başbakan'a bağlı, kamu tüzel kişiliğine sahip ve özel bütçelidir (madde 4). Bunun yanında, Özelleştirme Yüksek Kurulu *icrai* görevleri yerine getirmekle sorumlu kılınmıştır (madde 3). Kuruluşların statüsünde de değişiklikler yapılmıştır. KİK olan kuruluşların bir kısmının, İDT statüsüne²² geçirildiği görülmektedir (madde 35). Kanun, detaylı şekilde hazırlanmıştır. Bu Kanun ile genel çerçeve belirlendikten sonra, sektörel düzenlemelere gidilmiştir. 1997 yılında çıkarılan Kanun²³ ile “*yap-ışlet*” modeli ile elektrik üretim tesislerinin kurulmasına ilişkin düzenleme

ile Kültür ve Turizm Bakanlarından teşekkül eder. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilâtı, Hazine ve Dış Ticaret müsteşarları ile T. C. Merkez Bankası Başkanı Kurul toplantılarına katılırlar .”(Madde 6).

²⁰ 3291 sayılı “1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1177 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun” RG Tarih: 03.06.1986, RG Sayı: 19126.

²¹ 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” RG Tarih: 27.11.1994, RG Sayı: 22124.

²² Bunlar, Türk Hava Yolları A.O., Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'dür.

²³ 4283 sayılı “Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun” RG Tarih: 19.07.1997, RG Sayı: 23054.

yapılmıştır. Kamuda özel sektör ya da başka kurumlara iş yaptırma yöntemlerinin yaygınlaşması ile birlikte bu yöntemler KİT'in özelleştirilmesinde kullanılmaya başlanmıştır.

2. Kamu Yönetiminde Dönüşüm ve İkibinli Yılların İstenmeyen Çocuğu KİT²⁴

Türkiye'de 2000'li yıllar, kamu yönetiminde yeniden yapılandırılma tartışmaları ve uygulamalarıyla geçmiştir. Ülke içi etkenler ve uluslararası kurumların talepleri, bu süreci doğrudan etkilemiştir. Türkiye'nin 2001 yılında yaşadığı ekonomik kriz ve daha öncesinde var olan siyasal istikrarsızlık ortamı, bu sürece yansıyan iç etkenler olurken; iç etkenleri dikkate alan ve bunun karşısında, Türkiye'nin kamu yönetiminde bir *reform* gerçekleştirmesi gerektiğini belirten ülke dışı dinamikler de mevcut olmuştur. Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları, IMF ve/veya Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar sonucunda üstlenilen yükümlülükler, kamu yönetiminin dönüşümünde belirleyicidir.

2002 yılının son aylarında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçimleri kazanmasıyla Türkiye'nin dönüşüm sürecinin başlangıcına özgürlük, demokrasi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, özelleştirme gibi düşünceler ile yeni kamu işletmeciliği yaklaşımı (*new public management*) renk vermiştir. Bunun yanında, daha özel olarak *şeffaflık, katılımcılık, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik, verimlilik, piyasa dönük olma, sürekli iyileştirme, performans odaklı olma, yerelleşme* ilkeleri öne çıkmıştır. Bu dönemde piyasaya dönük olma, *kamuda etkinliğin artırılması* için özel bir önem taşımış ve KİT'in özelleştirilmesi çalışmalarıyla bu etkinliğin sağlanacağı öngörülmüştür. Diğer bir deyişle, KİT için yeniden yapılandırma süreci, kurumsal bir düzenlemeden çok özelleştirmeye dönük çalışmaları ifade etmiştir (Boratav ve Türkcan, 1993: 211-212).

Kamu yönetimi reformuna bir bütün olarak bakılmış, sistemin tamamen değişmesi gerektiği ifade edilmiştir. Türkiye bu dönüşüm sürecini günümüze kadar farklı eksenlerde (merkezileşme-yerelleşme) yaşamıştır. 2003-2011 yılları arasında siyasal dinamiklerin de etkisiyle, merkezi yönetimin (bürokratik) ağırlığının azaltılmaya çalışıldığı reform faaliyetleri

²⁴ Bu konuda benzer fikirde olan Boratav ve Türkcan, kuruluşların “*üvey evlat*” olarak görüldüğünü belirtmektedir. Korkut Boratav ve Ergun Türkcan(ed.) (1993), *Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler*, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 259.

gerçekleşirken, 2011 sonrasında siyasal ve yönetsel olarak merkezileşmenin başladığı bir sürece girilmiştir. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte Türkiye'nin parlamenter sistem deneyiminden farklı bir işleyiş başlamıştır.

2.1. Kamu Yönetiminde Reform (2003-2011): Özelleştirme Çabaları

Türkiye, 2003 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim Kanunu'nu çıkararak kamu yönetimi reformlarını ekonomik perspektifle ve yeni kamu işletmeciliği yaklaşımı çerçevesinde başlatmıştır. *Etkinlik, ekonomiklik, verimlilik, hesap verebilirlik ve şeffaflık* ilkeleri doğrultusunda kabul edilen Kanun, Türkiye'nin geleneksel denetim sistemini değiştirerek *uluslararası standartlara uyumlu* hale getirmiştir. Türkiye'de kamu yönetimi uygulamalarına stratejik plan ve yönetim yaklaşımı ile performans değerlendirmesi hakim olmuştur.

Parti programında yerel yönetimlere önem verdiğini vurgulayan Adalet ve Kalkınma Partisi, kamu yönetimini dönüştürme sürecine yerel yönetimlerde değişiklikler yaparak devam etmiştir. 1900'lü yıllarında başından beri uygulanan yerel yönetimlere ilişkin kanunlar *yeni yüzyılın ruhuna uygun* olarak kapsamlı olarak değiştirilmiştir. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, hizmette *yerellik* ilkesi çerçevesinde yerel yönetimlerin idari ve mali özerklikleri güçlendirilerek ve yetkileri artırılarak yürürlüğe konmuştur. Bu dönemde, kamu yönetimi örgütlenmesine yerelde kalkınmayı sağlayabileceği düşünülen Kalkınma Ajansı ismiyle atipik bir kuruluş dahil olmuştur.

Kamu idarelerinin ve kurumlarının yönetsel ve mali kapasitelerinin artırılması için; sosyal güvenlik kurumlarının bir kurum altında birleştirilmesi (kuralların ve standartların birliği sağlanarak eşgüdüm sorunu çözülmeye çalışılmıştır), maliye teşkilatının gelir idaresi merkez ve taşra örgütlenmesinde düzenlemeler yapılması gibi çalışmalar yapılmıştır (DPT, 2010: 17-21). Vatandaşların bürokratik işlemlerden daha az etkilenecek işlemlerini internet üzerinden yapması için e-devlet uygulamasının başlatılması, özellikle yabancı yatırımcılar için bürokratik işlemlerin azaltılması ve şeffaf bir ortamın hazırlanması, kamu sektörünün borç yönetiminin sağlanması, kamu ihale sisteminin yeniden yapılandırılması ve hizmet alımının sürekli hale getirilmesi (DPT, 2010: 17-21) kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında önemli düzenlemeler olarak hayatımızı şekillendirmiştir.

Reform yaklaşımından önce, 2000’li yılların başında KİT’e ilişkin özelleştirme politikası hız kazanmıştır. Daha da ileri gidilerek 2000 yılının dönemin hükümeti tarafından “*özelleştirme yılı*” olarak ilan edildiği görülmüştür (evrensel.net, 2000). Bu iddialı girişimlere rağmen, Türkiye’de özelleştirme politikalarının uygulamaya geçmesi geç tarihlerdedir (Bayramoğlu, 2010: 321). 1980’li yıllardan itibaren yasal çerçevesi oluşturulan özelleştirmenin, uygulamaya geçmesi tesadüf değildir:

Neoliberalizm her şeyden önce bir politik-ekonomik pratikler teorisidir. Bu teori, insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu iddia eder. Devlet rolü, bu pratiklere uygun bir kurumsal çerçeve yaratıp, sonra o çerçeveyi korumaktır (Harvey, 2015:10).

2000’lerde yapılan ilk değişikliklerden biri alınan Bakanlar Kurulu Kararı²⁵ ile Ziraat Bankası, Türkiye Taşkömür Kurumu gibi pek çok KİT’in memur, teknisyen kadrolarının iptal edilmesidir. 2000 yılında yayımlanan KHK²⁶ ile İDT’nin anonim şirket kurabilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır. 233 sayılı KHK’de, KİK’ler içinde anonim şirket kurmak yalnızca bankacılık sektörüne özel bir düzenleme iken yeni düzenlemede tüm Kamu İktisadi Kuruluşları için geçerli hale getirilmiştir. 2001 yılında çıkarılan Kanun²⁷ ile bankacılık sektöründe kurulan anonim şirketlerin en az %91’nin devlete ait olması şartı kaldırılmıştır (madde 1). Diğer bir deyişle, bankacılık sektörünün devletle olan ilişkisi zayıflamıştır. Geleneksel iş yapma ve yaptırma yöntemleri aşularak yeni yöntemler uygulanmaya çalışılmıştır. Elektrik sektöründe bu örnekler²⁸ yer bulmuştur. Dönemin Ana

²⁵ Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayı: 2000/144, RG Tarih: 26.02.2000, RG Sayı: 23976.

²⁶ 615 sayılı “Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”, RG Tarih:15.09.2000, RG Sayı:24171.

²⁷ 4622 sayılı “Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, RG Tarih: 03.02.2001, RG Sayı: 24307.

²⁸ **Madde 1** — 8/6/1984 tarihli ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

‘Geçici Madde 9 — Türkiye Elektrik Üretim, İletim Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü, tespit edeceği güçte çalışacak mobil (yüzer-gezer) elektrik santrallerini, belirleyeceği firmalardan ihaleye çıkılmaksızın davet usulü ile en geç 1/10/2001 tarihinde işletmeye alınmak üzere, yurt içinden veya yurt dışından (Hazine ve Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarlıklarının izni aranmaksızın) haddi layık fiyattan kiralayabilir ve hizmet alımı yoluyla işletebilir.’. 628 sayılı “Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, RG Tarih: 05.10.2000, RG Sayı: 24191 Mük.

Muhalefet Partisi ise bu karara itiraz ederek Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş ve kararı iptal ettirmiştir.²⁹

Bu süreçte bazı kadroların iptali ile KİT'in yapısına ve bazı kurumlara ilişkin yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Sektörel düzenlemeler, özelleştirme politikasının uygulanmasını sağlamıştır. Diğer yandan, 2000'lerin başında KİT'e ilişkin düzenlemelerin bir kısmı, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarıyla iptal edilmiştir. Bunun nedenlerinden biri de devlet örgütlenmesinin bir parçası olan KİT'in elden çıkarılması ya da alternatif hizmet yöntemleri uygulanması sırasında yapılan işlemlerin, özel sektör ile farklı biçimlerde gerçekleşmesi gerekliliğidir (Özmen, 1987: 41). Uygulanan politikaların ise zarar eden ve verimsiz bulunan bir kamu örgütlenmesinin ıslahı ya da tamamıyla elden çıkarılmasından çok daha fazlasını ifade ettiğini söylemek mümkündür (Ayman Güler, 2013: 194).

2.2.Kanun Hükmünde Kararnameler Dönemi: KİT'in Etkinlik ve Verimlilik Doğrultusunda İşletilmesi ve Özelleştirilmesi

2011 yılında *kamu hizmetlerinin düzenli, süratli, etkin, verimli ve ekonomik bir şekilde yürütülmesini sağlamak* amacıyla TBMM'de kabul edilen 6223 sayılı yetki kanunu çerçevesinde Bakanlar Kurulu, çok kısa bir sürede 35 tane KHK yayımlamıştır. Yetkilendirme, kamu hizmetlerinin bakanlıklar arasında yeniden dağılımı, örgütlenmesi, yetki ve sorumluluk paylaşımı, tüm kamu personelinin özlük haklarının düzenlenmesi konularında yapılmıştır. Bu kapsamda çok sayıda kanun ve/veya KHK, Bakanlar Kurulu eliyle değiştirilerek merkezi yönetimin yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu dönem "*yeni merkezileşme*" kavramı ile de ifade edilebilmektedir (Fedai, 2015:165).

Çok sayıda bakanlığın görevleri lehte değiştirilerek ya da bakanlıklara yeni görevler verilerek kamu hizmetlerinin sunumunda merkezi yönetimin baskın hale gelmesinin yolu açılmıştır. Bir anlamda, 2003'te başlayan reform çabalarının bir yönünü oluşturan yerelleşmeden geriye doğru bir adım atılmıştır. KHK ile devlet bakanlığı uygulaması kaldırılarak bakan yardımcılığı kadrosu oluşturulmuştur. Bunun yanında, güçlü başbakan yardımcılığı uygulamasına geçilerek ekonomi yönetiminin sorumluluğu ilgili başbakan yardımcısına verilmiştir.

Hükümetin *bürokratik vesayet* eleştirilerinin devam ettiği dönemde, düzenleyici ve denetleyici kurulların atamalarında, yürütmenin müdahalesi

²⁹ Anayasa Mahkemesinin E : 2000/57 (628 Sayılı KHK'le İlgili) K : 2000/30 Sayılı Kararı RG Tarih: 08.11.2000, RG Sayı:24224.

artmaya başlamıştır. Özerk yapısı devam eden bu kurullara, yenileri eklenerek piyasanın düzenlenmesi ve denetlenmesi uygulaması merkezi yönetimin *gözetiminde* gerçekleşmiştir. Kamu yönetimi örgütlenmesine izini bırakan Devlet Planlama Teşkilatı'nın hukuki varlığına son verilerek yetki, görev ve sorumlulukları, yeni kurulan Kalkınma Bakanlığı düzeyinde merkezileştirilmiştir. Böylece planlama odaklı bir örgütlenmeden kalkınmayı sağlayan bir yapılanmaya geçilmiştir (Övgün, 2011:272). Yerelleşme iddialarının aksine, KHK kamu yönetimini *baş döndürücü* biçimde merkezileşme lehinde dönüştürmüş, deyim yerindeyse bir güç yoğunlaşmasının olduğu yeni bir süreci başlatmıştır.

2011-2013 dönemine ilişkin belirlenen KİT politikası (Maliye Bakanlığı, 2010, s.257-258), orta vadede özelleştirilmesi mümkün olan KİT'in özelleştirilmesi, aksi durumlarda kar ve verimlilik esasına göre işletilmesi öngörülmüştür. Bunun yanında, işletmecilik politikalarında serbest piyasa mekanizması esaslarına göre hareket edilmesi ilkesi belirlenmiştir. KİT'in "stok, tedarik, üretim ve pazarlama maliyetlerini düşürerek verimliliği ve karlılığı artıran ve uluslararası fiyat değişimlerine duyarlı olan bir finansman politikası" (Maliye Bakanlığı, 2010, s.257) izlemesi kararlaştırılmıştır. 5018 sayılı Kanun'un hedeflemiş olduğu uluslararası standartlara uyum çabası bu politikalar kapsamında benimsenmiştir. Zarar eden KİT için "kamu dengesi ve genel ekonomiye zarar vermeme" ilkesi çerçevesinde ilgili birimlerin "tasfiye, birleştirme, özelleştirme, yeniden yapılandırma ve diğer her türlü mali, idari ve yapısal" tedbirlerin seçilerek uygulanması politikası ortaya konulmuştur. Özelleştirme faaliyetleri sonucunda "elektrik dağıtımı, telekomünikasyon ve şeker üretimi" sektörlerinin tamamen özel sektöre bırakılması ve liman işletmeciliğinde devlet payının azaltılması benimsenmiştir.

2012-2014 dönemi KİT politikası (Maliye Bakanlığı, 2011, s.261-262) etkinlik/karlılık ve verimlilik ekseninde belirlenmiştir. Mal ve hizmetlerin en uygun maliyetler dikkate alınarak üretilmesi ve piyasa mekanizması içinde fiyatlanması esas alınmıştır. İstihdam harcamaları ile maliyet yapılarının serbest piyasa aktörleri ile rekabet edecek seviyeye getirilmesi kararlaştırılmıştır. 2011-2013 döneminde maliyetlere yönelik uluslararası finansman politikası bu dönemdeki KİT politikasına da yansımıştır. KİT'in "tüm işletmecilik faaliyetlerinde verimliliklerini artıracak ve maliyetlerini düşürecek" ve onları etkinliğe ulaştıracak önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır. KİT'in serbest piyasa mekanizması içinde stratejik yönetim anlayışıyla yönetilerek etkinliğe ulaştırılması hedeflenmiştir.

2013-2015 döneminde ise KİT politikası (Maliye Bakanlığı, 2012, s.271-272) "uluslararası norm ve standartlara uygun işletmecilik" üzerine

kurulmuştur. Yine stratejik yönetim anlayışı kapsamında etkinlik ve verimlilik öne çıkarılarak yeniden yapılandırma üzerinde durulmuştur. KİT personelinin istihdamı da bu politikaların etkisiyle şekillenmiştir. Buna göre “etkin bir istihdam politikası uygulamasına devam edilerek, nitelikli personel ihtiyacının karşılanması için gerekli tedbirler” alınması kararlaştırılmıştır. 2014-2016 dönemi KİT politikası (Maliye Bakanlığı, 2013, s.279-280) daha önceki dönemlerin politikalarıyla aynı çerçevede hareket etmektedir. Burada ve bir önceki dönemde dikkat çeken nokta politika hedeflerinde özelleştirme ifadesinin geçmemesi; yeniden yapılandırma ifadesinin kullanılmasıdır.

2.3. Siyasal ve Yönetimsel Olarak Merkezileşmenin Tesisi: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen darbe girişimi sonrasında siyasi irade, devlet aygıtının kontrolünün yitirilebileceği endişesiyle olağanüstü hal ilan etmiş ve devlet yaklaşık iki yıl boyunca OHAL KHK ile yönetilmiştir. 16 Nisan 2017’de gerçekleştirilen anayasa halkoylamasında parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi kabul edilmiştir.

24 Haziran 2018 seçimlerinin ardından, 9 Temmuz 2018’de Recep Tayyip Erdoğan’ın yeni sistemin ilk cumhurbaşkanı olarak göreve başlamasıyla yürütme yetkisi tek kişide toplanmıştır. Cumhurbaşkanı’na yürütme alanına ilişkin kararname çıkarma yetkisi verilerek kanun gücünde işlem yapabilmesinin yolu açılmıştır. Parlamenter düzende yürütme organının diğer kanadını oluşturan ve kolektif karar alan Bakanlar Kurulu ve başbakanlık kaldırılarak Cumhurbaşkanı yardımcılığı oluşturulmuştur. Bakanlar, parlamenter sistemden farklı olarak –anayasa ve yasalarla verilen diğer görevleri haricinde- Cumhurbaşkanı’na karşı sorumlu ve yürütmenin işlerini yerine getiren kişiler olarak konumlandırılmıştır.

10.07.2018 tarihinde yayımlanan 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanı’nın devletin başı olduğu ve yürütme yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. Kararnameye göre Cumhurbaşkanı, devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milleti’nin birliğini temsil eden; Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını sağlayan kişi olarak tanımlanmıştır.

1 numaralı kararname ile Cumhurbaşkanlığı Makamı³⁰, İdari İşler Başkanlığı³¹, Bağlı Kurum ve Kuruluşlar³², Bakanlıklar³³ ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bunun yanında parlamenter sistemdeki geleneksel örgütlenmeden farklı olarak Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Amerika Başkanlık sisteminden esinlenilerek ofisler ve politika kurulları³⁴ kurulmuştur. Ofisler, idari ve mali özerkliğe sahip özel bütçeli kuruluşlar olarak belirli görevleri yerine getirirken, politika kurulları Cumhurbaşkanı'nın politika oluşturmaya yardımcı olmak üzere öneri geliştirmek ve görüş sunmak işlevini üstlenmiştir³⁵. Sonraki günlerde yayımlanan kararnameler ile kamu yönetimi örgütlenmesinin yeniden düzenlenip yeni hükümet sistemine uyumlu hale getirilmesi için köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmeden önce yürürlüğe konulan ve bu sisteme geçişi hukuksal olarak düzenleyen 02.07.2018 tarih ve 703 sayılı KHK, KİT'e dair 08.06.1984 tarih ve 233 sayılı KHK'de değişiklikler gerçekleştirmiştir. Buna göre yeni sistemin tek yürütme organı olan Cumhurbaşkanı, doğal olarak, önceki sistemde Bakanlar Kurulu'na ait olan yetki, görev ve sorumluluklara tek başına sahip olmuştur. KİT'in

³⁰**Cumhurbaşkanlığı Makamı:** Özel Kalem Müdürlüğü, Başdanışman ve Danışman, Özel Temsilci, Yüksek İstişare Kurulu.

³¹**İdari İşler Başkanlığı:** Başkan, Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü, Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, Koruma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Destek ve Mali Hizmetler Genel Müdürlüğü.

³²**Bağlı Kurum ve Kuruluşlar:** Devlet Arşivleri Başkanlığı, Devlet Denetleme Kurulu, Diyanet İşleri Başkanlığı, İletişim Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı, Savunma Sanayi Başkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Türkiye Varlık Fonu.

³³**Bakanlıklar:** Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.

³⁴**Cumhurbaşkanlığı Ofisleri:** Dijital Dönüşüm Ofisi, Finans Ofisi, İnsan Kaynakları Ofisi, Yatırım Ofisi.

Politika Kurulları: Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, Sosyal Politikalar Kurulu, Yerel Yönetim Politikaları Kurulu.

³⁵ Bu durum, Türkiye'ye has bir değişim değildir. Dünyanın dört bir yanında devletin yaşadığı köklü değişikliklerin sonucunda benzer yapılar doğmaktadır (Cox, 1992: 30-31; Barrow, 2005: 128'den akt. Ümit Akçay (2013), "Sermayenin Uluslararasılaşması ve Devletin Dönüşümü: Teknokratik Otoriterizmin Yükselişi", *Praksis*, 30-31, s.27.

Cumhurbaşkanı tarafından kurulabileceği, kuruluşlarının ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarının Cumhurbaşkanı tarafından serbestçe belirlenebileceği ve bu kuruluşların kendi alanlarında Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilebileceği hususları düzenlenmiştir (Gözler ve Kaplan, 2018: 121,123).

KİT'e ilişkin yazılan raporların ise TBMM önünde sunulması gerekmektedir. Nitekim bu raporlar, 15 yıl aradan sonra 2019 yılında TBMM gündemine gelebilmiştir (Ocak Adıyaman, 2019)³⁶Yine KİT'in ulusal boyutta hizmet vermeyi aşarak, yeni dönemde uluslararası piyasalarda boy göstermesine ilişkin çalışmalar yapılmaktadır (Ateş, 2019). Yine 2019 yılında çıkarılan genelge³⁷ ile KİT'in yurtdışında şirket açabilecekleri belirtilmiştir. Bunun yanında 2020 yılına ait "Genel Yatırım ve Finansman Programı"nın³⁸ amacı, "2020 yılında kamu işletmelerinin ülke kaynaklarını etkin ve verimli kullanmak suretiyle işletmecilik faaliyetlerini yerine getirmeleri ve kendi değerlerini azami düzeye çıkartmalarını sağlayacak strateji ve yöntemleri belirlemektir." (madde 1).

TBMM KİT Komisyonu'nda incelenip karara bağlanan hesaplar ise oldukça geniş kapsamlıdır.³⁹ KİT'e ilişkin yapılacak yatırımların durumu da bu politikaya uygun olarak AR-GE ve KİT'in piyasa koşullarına uygun şekilde ilerleyeceği şekilde gerçekleşecektir (www.milliyet.com.tr, 2019). Bu sürecin devletin yeniden yapılandırılması ve devlet aygıtlarında yaşanan dönüşümle yakından ilgisi vardır (Panitch ve Gindin, 2005: 100'dan akt. Akçay, 2013: 27).

³⁶ Hesap ve işlemleri kabul edilen KİT; TCDD, DHMİ, ÇAYKUR, TRT, TOKİ, AOÇ'dir.

³⁷ 2019/8 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Genelgesi", RG Tarih: 01.05.2019, RG Sayı: 30761.

³⁸ 1661 sayılı "Cumhurbaşkanı Kararının Eki Karar", RG Tarih: 16.10.2019, RG Sayı: 30920.

³⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu Kararları Karar No: 2 "[TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonununun 3346 Sayılı Kanununun 8, 9 ve 10'uncu Maddeleri Uyarınca Kesinleşen Kararı](#)", RG Tarih: 27.11.2019 RG Sayı: 30961 Mük. Karar toplam 3824 sayfadır. Yine aynı tarih ve sayıda yayımlanan 3 nolu Karar ise 1317 sayfadır. Denetlenen KİT'in hesaplarına ilişkin detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

KİT'in devletle olan yakın ilişkisi, bu kuruluşların biçimlenmesinde etkili olmuştur. Özerk kuruluşlar olmalarına rağmen, dönemin politikaları KİT için belirleyici olmuştur. Özellikle devletçi politikaların uygulandığı dönemde, bir araç olarak kullanılmasının yanı sıra, bu vasfı aşan anlamlara kavuşan KİT'in düzenlenmesi tesadüfi gerekçelerle olmamıştır. Dönemlere göre kimi zaman teknik kimi zaman ise politik ağırlık taşımışlardır. Kamusal mal ve hizmet üretme amacıyla çıkan bu kuruluşların, özel sektörü destekleyici yanları yine dönemsel politikalara göre daha etkili ya da zayıf görülmüştür. KİT, yoğunlukla, zarar ve verimsizliklerinden hareketle sıkça kamuoyunun karşısına çıkmıştır. Herhangi bir kamu işletmesi olmayıp idarenin bir parçası olan bu kuruluşlara ilişkin tartışmaların, zaman zaman zıt fikirleri uzlaştıran bir yanı olduğu da görülmektedir. Bununla birlikte, KİT'in karar mekanizmaları ya da yürütme kurullarının bağımsız karar alma kudreti zayıftır. KİT'de yaşanan sorunların dönemin yönetim kavramıyla yakından ilişkisi vardır.

2000'li yıllarda yaşanan özelleştirmelerin temelleri uzun yıllardan itibaren atılmıştır. Özelleştirme uygulamalarının hükümetlerin politikasından bağımsız olmadığı ele alındığında, KİT'in bu yönde yapılandırıldığı rahatlıkla söylenebilir. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de kademeli olarak artan yürütmenin etkisi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesi ile görünür olmuştur. İki başlı yürütme sisteminden Cumhurbaşkanının yürütmenin ve devletin başı olduğu sisteme geçilmesi, kamu yönetimini etkilemiştir. Bu bağlamda, başlangıcında kurullarla yönetilen KİT'e dair sorumluluk Cumhurbaşkanı'na bırakılmış ve Cumhurbaşkanı, KİT politikalarını düzenleyen temel aktör olarak karşımıza çıkmıştır. Teşkilat şemasında yürütmeye ve merkezileşmeye olan kayış, KİT'in sadece idari teşkilatın bir parçası olmadığını göstermektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte önceden Bakanlar Kurulu'nun sorumluluğunda olan tüm faaliyetler KİT kapsamında doğal olarak Cumhurbaşkanı'na bırakılmıştır. Kolektif karar alma yetki ve sorumluluğu olan Bakanlar Kurulu yerine yürütme yetki ve görevine sahip Cumhurbaşkanı, anayasa ve kanun/KHK çerçevesinde tüm süreci yönetmek zorunda kalmaktadır. Bu durumun, sürekli vurgulanan etkinlik ve verimlilik amacına ulaşmada "etkili" olup olmayacağı soru olarak akla gelmektedir. Kolektif karar alma düzeninde yetkili ve sorumlu bir bakanın yönetim ve gözetimine verilebilecek KİT, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde tüm sorumluluğu Cumhurbaşkanı'na bırakarak KİT'e dair yönetsel sürecin etkililiğini azaltabilmektedir.

Bir başka konu ise KİT'in Türkiye açısından sosyo-ekonomik ve siyasal önemi ve sayısal olarak fazla oluşuna ilişkindir. Bu nitelik, özelleştirmenin klasik yolları ile KİT'in "elden çıkarılmasını" imkânsız hale getirebilmektedir. Bu sebepten ötürü, "satış, kiralama, işletme hakkı devri, mülkiyetin gayri ayni hakların tesisi ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflarla gerçek ve/veya özel hukuk tüzel kişilerine devredilmesi" gibi yöntemler geliştirilmektedir. Uzun süredir yürütülen özelleştirme politikaları, yeni sistemde de yürütülmeye devam edilmekte ve yeniden yapılandırma faaliyetinden bahsedilmektedir. Yeniden yapılandırma tartışmalarında, KİT'in örgütsel anlamda ıslahından söz edilmemektedir. Verimlilik ve dışa açılma hedefleriyle kamu yönetiminden hızla uzaklaşan KİT'in bir araçtan ileriye gitmesi, şu anda mümkün görünmemektedir.

KİT, her ne kadar isminde kamu ifadesini taşısa da 2000'li yıllardan itibaren artan özelleştirme politikaları ile kamu yönetiminde yeniden yapılandırma süreci bu kamusal niteliği aşındırmıştır. Reform çabalarının ve yeniden yapılandırma faaliyetlerinin etkisinde KİT, etkinlik ve verimlilik eksenli bir dönüşüme uğratılmıştır. Bu kapsamda KİT'in toplumsal ihtiyaçlar için gerektiği zaman zarar etme ihtimali olan bir ekonomik birimden daha çok kar etmesi beklenen bir örgüt yapısı hedeflenmiştir. Buradaki düşüncede KİT'in geçmiş dönemlerde "arpalık" olarak kullanılmış olması elbette ki yadsınmaz. Fakat serbest piyasa mekanizması içinde faaliyet gösteren bir örgütün kar beklentisiyle hareket etmesi toplumsal ihtiyaçların piyasa fiyatları üzerinden karşılanabileceğini düşündürmektedir. Tüm sosyal kesimlerin aynı gelir grubu içinde yer almadığı da düşünüldüğünde mal ve hizmetlere eşit ve adil biçimde ulaşılması gerçekleşmemektedir.

Kaynakça

- Akçay, Ümit (2013) "Sermayenin Uluslararasılaşması ve Devletin Dönüşümü: Teknokratik Otoriterizmin Yükselişi", *Praksis*, 30-31, s. 11-39.
- Ateş, Hazal(2019), "KİT'ler Küresel Pazara Açılıyor", 16.08.2019, <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2019/08/16/kitler-kuresel-pazara-aciliyor>, (E.T. : 07.01.2020).
- Ayman Güler, Birgül (2013), *Türkiye'nin Yönetimi: Yapı*, 4. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları).
- Bayramoğlu, Sonay (2010), *Yönetişim Zihniyeti: Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*, 2. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Boratav, Korkut (1982), *Türkiye'de Devletçilik*, 1. Baskı, (Ankara: Savaş Yayınları).

- Boratav, Korkut (2015), *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2009*, 20. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları).
- Boratav, Korkut, Ergun Türkcan(Ed.) (1993), *Türkiye 'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler*, 3. Baskı, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı).
- Dikmen, Ahmet Alpay (2015), *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan*, 3. Baskı, (Ankara: NotaBene Yayınları).
- DPT (1963), *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, (Ankara). <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Birinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1963-1967%E2%80%8B.pdf>(E.T.:26.08.2019).
- DPT (2010), *2000 Yılı Sonrası Türkiye 'de Uygulanan Kamu Sektörü Reformları: Mali disiplin ve Verimlilik Açısından Değerlendirilmesi*, (Ankara). http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/10160/Dunya_Ban-ka%C4%B0_Calistayi_Kamu_Kesiminde_Performans_Yonetimi.pdf (E.T. 13.01.2020)
- Eryılmaz, Bilal (2018), *Kamu Yönetimi*, 11. Baskı, (İstanbul: Umuttepe Yayınları).
- Fedai, Recep (2015), “Kamunun Yönetiminde Artan Merkez Etkisi”, Övgün, Barış (der.), *AKP Nasıl Yönetti? (2002-2015)*, (Ankara: Nika Yayınevi): 163-203.
- Giritli, İsmet (1998), *Türkiye 'nin İdari Yapısı*, 10. Baskı, (İstanbul: Der Yay.).
- Gözler, Kemal, Gürsel Kaplan (2018), *İdare Hukukuna Giriş*, 24. Baskı, (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım).
- Gözübüyük, A.Şeref (2007), *Yönetim Hukuku*, 25. Baskı, (Ankara: Turhan Kitabevi).
- Güler, Mehmet Atilla (2020), *Birikim, Düzenleme ve Sosyal Devletin Dönüşümü*, (Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Yayınları-43).
- Günday, Metin (2013), *İdare Hukuku*, 10. Baskı, (Ankara: İmaj Yayınevi).
- Harvey, David (2015), *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, (çev. Aylin Onacak), (İstanbul: Sel Yayıncılık).
- Karlık, S. Rıdvan (1994), *Türkiye 'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, (İstanbul: Esbank Yayınları).

Konukman, Aziz (2020), “Türkiye’de Sermaye Birikimi Çerçevesinde Yeni Rejim’ in İnşa Süreci”, Benli, Hasan Tahsin, Elif Hacısalihoğlu, Denizcan Kutlu, Güven Savul (yay. haz.), *Sosyal Politika ve İktisat Yazıları: Prof. Dr. Seyhan Erdoğan’ya Armağan*, (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı, Yayın No:2020/1): 75-97.

Maliye Bakanlığı (2010), 2011 Yılı Bütçe Gerekçesi: Bölüm IX Kamu İktisadi Teşebbüsleri, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/04/260bolum911pdf.pdf> (E.T. 05.04.2021) .

Maliye Bakanlığı (2011), 2012 Yılı Bütçe Gerekçesi: Bölüm IX Kamu İktisadi Teşebbüsleri, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/04/246bolum9pdf.pdf> (E.T. 05.04.2021).

Maliye Bakanlığı (2012), 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/2013-Butce-Gerekcesi_2013.pdf (E.T. 05.04.2021).

Maliye Bakanlığı (2013), 2014 Yılı Bütçe Gerekçesi https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/2014-Butce-Gerekcesi_2014.pdf (E.T. 05.04.2021).

McDonald, David A., ve Greg Ruiters (2014), “Ne İstedğine Dikkat Et”, McDonald, David A.ve Greg Ruiters (ed.), *Özelleştirmeye Karşı Alternatifler*, 1. Baskı, (çev. Levent Aydeniz), (Ankara: NotaBene Yayınları): 229- 262.

Ocak Adıyaman, Seval (2019), “KİT Komisyonu Raporları TBMM’de Kabul Edildi”, 05.12.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kit-komisyonu-raporlari-tbmm-genel-kurulunda-kabul-edildi/1664226> (E.T.: 07.01.2020).

Övgün, Barış (2009), *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsü Olgusu*, (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları).

Övgün Barış (2011) , “Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme: Kalınma Bakanlığı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.66 No.3, 2011, s.263-281.

Özmen, Selahattin (1987) , *Türkiye’de ve Dünyada KİT’lerin Özelleştirilmesi*, (İstanbul).

Pamuk, Şevket (2014), *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisat Tarihi*, 2. Baskı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları).

İnternet Kaynakları

www.evrensel.net (2000), “2000’de Büyük KİT’ler Satışta”, 05.01.2000, <https://www.evrensel.net/haber/119612/2000-de-buyuk-kit-ler-satista>, (E.T. 10.09.2019).

www.milliyet.com.tr (2019), “KİT’lerin Genel Yatırım ve Finansman Programı Yayınlandı”, 16.10.2019, <http://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kitlerin-genel-yatirim-ve-finansman-programi-yayimlandi-6057970> (E.T. 07.01.2020).

